

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-393-4-32>

**GENDER DIMENSIONS AND CHALLENGES IN UKRAINE
DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR. PARALLELS
OF WOMEN'S GENDER ROLES DURING THE YUGOSLAV WARS
(1991–1995)**

**ГЕНДЕРНІ ВИМІРИ ТА ВИКЛИКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ. ПАРАЛЕЛІ ГЕНДЕРНИХ
РОЛЕЙ ЖІНОК ПІД ЧАС ЮГОСЛАВСЬКИХ ВОЄН (1991–1995)**

Pavliukh M. V.

*PHD in Social Communications,
Senior Lecturer at the Department
of International Information
Institute of Applied Mathematics
and Fundamental Sciences of Lviv
Polytechnic National University
Lviv, Ukraine*

Павлюх М. В.

*кандидат наук із соціальних
комунікацій,
старший викладач кафедри
міжнародної інформації
Інститут прикладної математики
та фундаментальних наук
Національного університету
«Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Югославські війни минулого століття, зокрема в Хорватії, мають багато спільного в гендерних викликах, що й в Україні під час повномасштабного вторгнення. «Основні ролі жіноцтва під час Югославських війн такі: *жертва; матір; учасниця бойових дій; представниця розважальної сфери, шоу-бізнесу* тощо; а також окрему групу складають *образи не балканських жінок*» [2].

В період соціалістичної, точніше тітовської Югославії, із 1945 по 1980 р. відбувалася номінальна емансипація жінок у суспільстві. І якщо жінка належала до робітничого класу, то всі її права мали бути рівними з чоловіками того ж класу. Проте насправді жінки мали менші заробітні плати, ніж чоловіки. Із 1970-х років у Югославії, завдяки більшій відкритості до Заходу, почали розвиватися консюмеризм, лібералізація стосунків, сексуальна лібералізація та емансипація. Проте ці процеси стосувалися виключно урбанізованого суспільства. Окрім того, в містах, на відміну від сіл, основою родини стали нуклеарні сім'ї. Проте залишалась певна загальна патріархальна схема в югославському суспільстві: на місці «батька» була партія – Союз комуністів Югославії. Стосовно основного питання – гендерних образів у воєнний період – гендерна поведінка жінок була більш гнучкою, ніж у неконфліктний період [2].

Дослідниця М. Бурцева виокремлює три основні гендерні ролі боснійських жінок під час Югославських воєн. Перша – *жінки, які стали жертвами насильства*. Безперечно, це найбільш віктимна частина населення: масові зґвалтування, фізичне використання та примусова комерція тіла передовсім стосувалися саме них. Усе це викликало травматичні психічні й психологічні наслідки. Друга – *жінки, які взяли участь у конфлікті*. Їхня кількість є незначною в пропорції з чоловіками-воєями. Дослідниця стверджує, що жінки, які вступали до війська, все одно були далекими від епіцентрів воєнних подій. Здебільшого їх відправляли виконувати адміністративну роботу, надавати медичну допомогу пораненим та інші функції, що раніше виконували чоловіки, які в той час воювали. І третя – *жінки, які змінювали місця осілості*, покидали свої господарства та опинялися в притулках. Це були жінки, які зазнали втрат як матеріальних, так і психологічних. Таким людям доводилось наново соціалізуватись на нових місцях [2].

Жінка як жертва. Образ жінки-жертви не є одноманітним, тому всередині нього виокремлюємо ще кілька типів представлення: жертва війни, зґвалтована жінка та переселенка. *Жінка – учасниця військових дій*. Жінки у війні Хорватії за незалежність брали активну участь; за даними хорватського Міністерства у справах сім'ї, ветеранів та міжпоколіннєвої солідарності (Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti), до війська долучилося 23 080 жінок. Це загальна кількість жінок, які будь-яким чином допомагали хорватському війську (надавали медичну допомогу, готували їжу). До лав хорватської армії вступило 14 194 жінки, які воювали нарівні з чоловіками на передових позиціях. При цьому варто пам'ятати, що обов'язковий призов стосувався лише чоловіків, а тому всі жінки-воєйки були добровольцями [2].

В Україні під час війни маємо такі ж образи жінки як і в Хорватії під час югославських воєн: Перша – *жінки, які стали жертвами насильства*; друга – *жінки-військові*; третя – *жінки-переселенки*; четверта – *жінки-жертви насилля*. Російсько-українська війна та повномасштабне вторгнення поставили перед українським суспільством низку викликів та вимірів, серед яких актуальними залишаються: гендерні стереотипи і мобілізація; гендерна рівність на ринку праці та жіноче лідерство в органах влади. Розглянемо кожний детально.

Подолання гендерних стереотипів під час війни

Росія як імперія намагалася століттями нав'язати українському суспільству свою систему цінностей, яка містить чітку патріархальну ієрархію і відповідні обмеження, які українці глузливо називають «скрепами». Наприклад, в російському суспільстві впроваджується культ війни, де «справжній чоловік» має бути агресивним та жорстоким,

а учасники загарбницьких воєн (зокрема і воєнні злочинці) героїзуються. Україна ж за роки відновлення незалежності зробила чимало кроків у напрямі до демократичних цінностей [4].

В умовах російсько-української війни, яка почалася у 2014 році, в українському суспільстві зміни уявлень про чоловіків і жінок стали вагомими. Як зазначає соціологиня Тамара Марценюк, це стало помітно на рівні громадської думки, зокрема щодо залучення жінок в таку традиційно «чоловічу» сферу, як сектор оборони, яка стала більш егалітарною. Стереотипне уявлення про образ жінки, яка гарно вбрана, із макіяжем і на високих підборах зникає. Жінки носять зручне взуття, у якому можна швидко пересуватися у разі чергової загрози від ворога [4].

Гендерна рівність на ринку праці під час війни

В індексі гендерного розриву Україна перебуває на 81-му місці зі 147 досліджуваних країн. Дослідження також свідчить, що в Україні цей показник минулого року погіршився на 0,7 %. Для українського суспільства проблема гендерної нерівності досі актуальна. У воєнний час така тенденція значно погіршилася, оскільки на тлі воєнних дій і значного зростання кількості та складності побутових питань (зокрема відсутності електричної енергії, води, зв'язку, руйнації житла тощо) жінки змушені віддавати перевагу справам, що пов'язані із виживанням домогосподарств, а це часто призводить до відмови від власної кар'єри та інших способів самореалізації. В Україні, згідно з даними Державної служби статистики, найбільшого рівня середньомісячна зарплата досягла за підсумками IV кварталу – 16 477 грн. [3].

Також, зберігається проблема безробіття серед жінок. За даними Державної служби зайнятості України (ДСЗУ), станом на 01 квітня 2023 р., мали статус офіційно зареєстрованого безробітного 137,3 тис осіб. З них чоловіки становили 28 %, жінки – 72 %. Значно більший процент серед безробітних жінок, аніж чоловіків, можна пояснити тим, що зменшилася реєстрація безробітних в ДСЗУ. Зміни в умовах при реєстрації в Державних центрах зайнятості, зокрема скорочення термінів перебування на обліку та обсягів виплат допомоги по безробіттю, а також дія обов'язкової умови – відмітки про військовий облік [3]. Через прямі воєнні втрати, переважно серед працездатних чоловіків, в Україні варто очікувати збільшення ваги жіночої праці. Повномасштабна війна створює запит на пришвидшення встановлення гендерної рівності у сфері зайнятості.

Жінки в органах влади та на керівних посадах під час війни

Органи влади історично відігравали фундаментальну роль у побудові будь-якої держави. Управлінська комунікація в органах влади зазнала змін, які в тому числі відобразились й на гендерних вимірах. Вже за попередніми даними можна дійти висновку, що жінки все частіше

обіймають тимчасово вакантні посади в органах влади, в тому числі й керівні. Найчастіше такі зміни проявляюся у секторах, які прямо не пов'язані із реалізацією оборонної функції держави: судочинство, місцеве самоврядування, медицина, наука і культура. Збільшення кількості серед працівників жінок, обумовлює необхідність перегляду усталеної практики управлінської комунікації в органах влади. Для представників цієї статі більш результативними є м'які форми управлінської комунікації, зокрема: особисті консультації, надихаючі заклики та ін. [1].

Отож, гендерні виклики під час повномасштабного вторгнення в Україну має подібні образи до гендерних ролей жінок під час югославських воєн у Хорватії, не зважаючи на те, що українські жінки – християнки, які воюють з чоловіками на рівні, тоді як хорватські жінки – переважно мусульманки і такі ролі для того часу були не звичайними.

Література:

1. Бринюк К. В. Вплив російсько-української війни на гендерні виміри управлінської комунікації в органах влади. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19182/Бринюк%20Катерина%20Валеріївна.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
2. Бурцева М. В. Гендерні ролі жінок під час югославських воєн (1991 – 1995). URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/478b9195-770c-4616-9666-7a63d4ce365f/content>.
3. Прокопій Д. Гендерні диспропорції в Україні під час війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderni-dysproportsiyi-v-ukrayini-pid-chas-viyny>.
4. Як в Україні в умовах війни долають стереотипи щодо чоловіків і жінок. URL: <https://gre4ka.info/statti/75467-yak-v-ukraini-v-umovakh-viiny-dolaiut-stereotypy-shchodo-cholovikiv-i-zhinok/>.